

Що оповідав старий Бористен дубам на київських горах

Світле сонечко кінчало вже свою денну дорогу та кликало все за собою на спочивок після важкої праці. Теплі роси оживили буйну зелень і квіточки барвисті. Гаряча літня днина загорталася щораз щільніш у нижню, животворну прохолоду.

І все немов ожило, немов стрепенулося з важкого знесилля. А тут іще й легкокрилий легіт подихає, свіжість несе.

І радіє зелень буйна, радіють квіточки барвисті, радіють пташки щебетливі й метелики пестрокрилі.

— Гей, скінчилася важка жара, скінчилася палка спека, скінчилася мука наша! Немає краще за тихий, літній вечір! — немов шепоче все, легше віддихаючи.

Тільки могутній ліс стоїть на горі байдужий! Старий він, престарий! А густий, густий — не проглянути! Старезні, вікові дуби стоять гордо й говорять неначе:

— А нам байдуже, нам усе одно. Жара не спалить нас, стужа не зморозить. Ніхто нас не переможе!

А срібноструйний, могутній дід Бористен!), що

¹⁾ Пояснення на кінці книжечки.

вивоя пониже лискучою стягою. теж немов байдуже пливе собі в далечінь.

— І мені однаково — неначе говорить він — спека, чи холод. Багато-багато в мене дрбнесеньких перлинок-краплинок, а всі разом вони — сила, ріка могутня! Століття, тисячоліття минуть, а я плистиму, як пливу І чого не бачив я вже на своєму довгому віку! Побачив я світ, тільки могутнє, безмежне море вступилося з цієї землі. Гей, як тоді тут скрізь інакше було! Жара була велика, все було літо, зими — ніколи. Трави й зілля буйні, буйні, а дерева велетні, зовсім інші, як тепер! Що ви, горді дуби, проти них! А звірі велетенські, чудадькі, всякі змії, що про них тепер тільки в казках згадують. Слони-мамути, як гори, а птиці теж велетні. Де, де теперішнім звірятам до них!

— Аж потім прийшли люті морози, земля на півночі замерзла. Помалу стужа посувалася щораз далі на південь. І вся країна обабіч мого горішнього бігу опинилася під льодом. Звірі та птиці, що тут тепер не могли жити через стужу та недостачу поживи, перенеслися ген далеко на південь, де було тепло, або вигинули. Осталися тільки ті, що могли видержати вічну зиму. І вони змаліли. Давне, буйне життя немов завмерло.

— Немов... завмерло... — повторив лїс тихим шумом.

— Так, немов завмерло! І так було тисячі, тисячі літ. Аж потім знову стало тепліти, льоди уступалися на північ, і тут знову зазеленіло. Та вже й рослини та звірі були не ті, що вперше — менші. От тоді появилися тут, де ви, дуби, ростете, ваші предки. Прийшли також тут уперше люди.

— Люди? Такі, як тепер, що нас нищать сокирами й вогнем? — зашумів лїс.

— Так, люди, що зміли вже добувати вогонь, на якому пекли й варили страви, до якого грїлися в холод. Мали ті люди вже зброю з кременю та з костей звірячих. Поселилися в печерах, а жили з ловів на звірів. Потім приручили деякі звірята та стали їх уживати собі до помочі. Навчилися вже й посудину виробляти з глини та випалювати на вогні. Спершу займалися тут люди випасом прирученої худоби, а потім узялися й до

хліборобства: засівали збіжжя, потрібне їм на хліб та на страви. Хлібороби будували вже собі хати-землянки. Зброю та знаряди мали вже не камінні, а з бронзи, а потім, як і досі, із ще твердшого металю — з заліза.

— Так, із заліза — зашуміли дуби — залізними сокирами рубають нас...

А Бористен оповідав далі шумом хвиль:

— Потім прийшли тут кочові племена: скити, сармати й підбивали ті племена, що тут здавна були, та змушували їм платити данину й працювати на них.

Ось таке оповідав старий Бористен дубовому лісові, а ліс дивом дивувався, шумом шумів, шумів...

— Такі дива, такі дива!

— Так! Бачив я чимало на своєму довгому житті. Бачив я вас малосилими дубчаками... А й ваших батьків, дідів, ба й прадідів ваших знав я. По них і слід пропав, а я й досі пливу. І плистиму так попри ваших дітей, попри ваших унуків, і праправнуків ваших. Багато бачив я вже, і ніщо мене не здивує — шумів-говорив старезний Бористен.

Невидані гості

А таки здивувався, зчудувався раз старий Бористен.

Його хребтом проти течії надплило судно. Нічого б і дивного! Не одно ж судно носив він на своїх гордих хвилях! Та які люди в судні!? Досі все бачив він у судах людей озброєних, грізних, у шкірах із хижих звірів, або в блискучій зброї. А тут?! Тут люди в звичайних мирних одягах із полотна та сукна! А всі так лагідно дивляться докруги, неначе весь світ раді б пригорнути, неначе весь світ брат їм.

А вже оцей старець, мов голуб сивесенький! Із його очей така лагідність бе, добрість така! Дивом дивувався старий Бористен, хоч уже стільки у своєму житті бачив.

Пливуть! Судно легесенько поре хвилі. А з уст сивоголового старця пливають слова, пливають, і ллються й ударяють об серця молодих і старших слухачів, що обсіли кругом чимале судно та слухають, слухають — мов найсолодшу музику ловлять слухом...

Ні, таких людей він, старий Бористен, ще досі не бачив! Вони хіба з неба зійшли, післанці сонечка ясного, світу його!

А воно, те сонечко, вже ось-ось за гори сідає...

Старець увірвав мову й дав знак рукою. Дужі веслярі взялися причалювати до берега.

— Тут заночуємо! — сказав старець, коли повисідали з судна. — Молодші подбають про сушник на багаття!

Подорожні витягли судно на берег, підперли. Один із подорожніх добув чималу черепяну посудину зі

споду судна, молодь принесла з лісу сушник, розвела вогонь, принесла води, і кухарі поклали посудину на багаття. Добули харчів із судна та стали готувати вечерю. Всі кругом обсіли багаття, щоб, поки вечеря буде готова, знову послухати старця.

Палкі, повні любови слова старця огрівали душі заслуханих, мов теплий вогонь скостенілі тіла в холодну ніч. Заслухалися всі, заслухався й праліс дрімливий. Заслухався й зачудувався, бо й він у своєму некороткому житті теж не бачив іще таких людей. Таких добрих, таких лагідних, смирних і тихих! Хіба це янголи, а не люди!

А тимчасом на чисте синє небо вийшов блідолиций місяченько й облив увесь обрій дрижучим, срібним сяйвом. А за ним то тут, то там запалювалися ясні зірочки. Одна по одній. Щораз більше, щораз ясніше. Повітря, надихане пахощами квітів, пронизане чарівним сяйвом, немов хвилювало легесенько-легесенько й опянювало незримим чаром.

А кухарі зготовили вечерю. — Вечеря готова! — сказали.

Старець перестав говорити. Всі засіли кругом до спільної вечері. Пронеслася голосна спільна молитва.

Вечеряють.

Із недалекого лісу несеться вечірній щебет птиць, а тепленький легіт кидає пахощами перед себе, лоскоче. Срібні струї широкого Бористена легко хвилюють і тихо хлюпочуть об береги.

— Чарівний вечір, чарівна країна! — сказав хтось із гурту.

— Дивно, що досі не заселена! Вона мабуть зовсім безлюдна? — замітив якийсь юнак.

— Не зовсім безлюдна, — відповів старець — це ж Сарматія.

— А все ж таки ми майже не бачили тут осель — сказав попередній.

— Бо тут люди не живуть у домах, як у нас, а переносяться з місця на місце, де паші багато. Так Зодай пишеться в грецьких та римських описах цих земель — почувував старець.

Вечеря скінчилася.

— Подякуємо Всевишньому, що дав нам підкріпитися, і підемо спочивати. Завтра скоросвіт у дальшу дорогу! — сказав старець.

По молитві розбили намет біля судна. Два поклялися таки в судно.

Позасипляли.

Коли стало світати, св. Андрій²), апостол, підвівся й вийшов із намету. Небаром усе заметушилося. Звинули намет. Усе поховали на дні судна.

Старець звернувся до молоді:

— Хлопці, зрубайте цього дубчака та витешіть із нього гарного хреста.

Миттю дубчак повалився додолу. Ось і хрест готовий. Стрункий, високий.

— Де маємо його вкопати? — спитали.

— Не тут! На найвищому верху! Підемо усі туди, — сказав св. Андрій Первозваний.

І кількох юнаків узяло хрест на рамена, і ідуть на вказану гору. За ними св. Андрій, а за ним усі. Співають побожну пісню.

Ранок чудовий! Із лісу несеться голосний спів пташок, цвіти блищать діамантами роси та пахощами шлються вгору, у відсвіжене ніччю повітря. Легкокрилий легіт колише головками квіток та травсю й приваблює до них бджілки трудівниці й метелики пестрокрилі. А сонечко Боже виплило на ясний, синій небозвід і ярким промінням пронизує повітря та голубить голівки квіток, цілує листя дерев.

Вийшли на верх гори. Кладуть хрест на мураві, яму копають. Готова! Підіймають хрест, спускають долішній кінець у яму, засипають землею.

Уже стоїть хрест. Стрункий, високий. Перший хрест на горах над ревучим Бористеном! Розпростерті рамена немов благословлять гарну, багату країну обабіч ріки.

Святий Андрій стає під хрестом. Лівою рукою опирається об нього, а праву підносить угору. Говорити буде...

Учні оточили його. Ясне проміння сонця падає на сиве волосся старця й неначе сяйвом оповиває його. Із старечого лица, з очей його так і бе святість і величність.

З М І С Т :

	Стор.
Що оповідав старий Бористен дубам на київських горах	5
Невидані гості	8
Нові прихідці	13
Дивна данина	25
Нові князі	27
Похід князя Олега на греків	33
Ольга перевізниківна	42
Походи князя Ігоря	50
Закон кривавої помсти	62
Мудра володарка	68
Князь — лицар	73
Князь — переможець	86
І засяла на київських горах благодать Божа	95
Міжусобиці	99
Ярославова слава	109
Сміливий князь	117
Три брати — друзі	122
Ніж між князями	136
За західні межі держави	147
В одних руках	153
Княжий суд	158
Осмомисл	163
На половців	168
Новий Галич	173
Гість з Греції	176
Останні лови князя	180
Князь Роман Мстиславич	185
Княжі сироти	195
Татарська навала	203
Данило знову галицький князь	208
Данило — король	219
Князь Лев Данилович	229
Король Юрій	238
Останні князі	243
Пояснення	250